

ICOANA PE STICLĂ ÎN TRANSILVANIA

prof. Cristian Andrei Hideg
Seminarul Teologic Liceal Ortodox din Cluj-Napoca

CUPRINS:

1. ARGUMENT

2. ICOANA PE STICLĂ ÎN TRANSILVANIA

2.1. FILE DE ISTORIE

2.2. ASPECTE PEDAGOGICE

3. TEHNICA REALIZĂRII ICOANEI PE STICLĂ

**4. ACTIVITĂȚI DESFĂȘURATE ÎN CADRUL CASEI CORPULUI DIDACTIC CLUJ CU
REPREZENTANȚI AI COMUNITĂȚII LOCALE ȘI CADRE DIDACTICE**

BIBLIOGRAFIE

ARGUMENT

Acest material se adresează cadrelor didactice din învățământul preuniversitar (educatoare, învățători, profesori de religie, profesori de arte și diriginți) care doresc să desfășoare activități cu elevii pe tema icoanei pe sticlă. Astfel, în prima parte a lucrării este prezentată o istorie a icoanei pe sticlă în Transilvania și semnificația acesteia în viața creștină. Capitolul dedicat aspectelor pedagogice conține referiri la modul în care această temă poate fi integrată în curriculum-ul național la nivelul învățământului secundar și o propunere privind organizarea unui cerc de pictură cu elevii. Ultima parte a lucrării prezintă activități de formare continuă derulate prin Casa Corpului Didactic Cluj care au avut ca scop inițierea participanților în tehnica realizării icoanelor pe sticlă, astfel încât să o poată aplica în activitățile cu elevii.

2. ICOANA PE STICLĂ ÎN TRANSILVANIA

2.1. FILE DE ISTORIE

Icoana pe sticlă este o mărturie de *teologie populară*, cu un duh aparte, unică și cu un mesaj profund, inconfundabil, prin simplitatea sa. Din punct de vedere etnografic, icoana pe sticlă s-a afirmat în țara noastră drept o categorie a artei populare, un gen al artei populare practicat aproape exclusiv în Transilvania și care trebuie pus în legătură cu unele influențe venite din Europa centrală, pe filiera Bavaria – Austria – Boemia, în cursul sec. XVII și XVIII, precum și cu meșteșugul ceramicii, dar și al sticlei, adus de habani, o sectă religioasă originară din Boemia, venită și stabilită în Transilvania, în părțile Albei mai ales, cam în aceeași epocă. Din punct de vedere tematic, icoana pe sticlă asociază uneori reprezentărilor religioase elemente laice legate de viața și preocupările țărănești, precum și unele inspirate din folclorul local. De asemenea, elementele orientale și occidentale se împletesc într-o sinteză originală.

Icoana pe sticlă a cunoscut o răspândire la nivel de masă și un mare avânt ca urmare a unei minuni petrecute la Nicula (Nordul Transilvaniei), unde la 15 februarie 1694 (sau 1699) pe chipul Fecioarei cu Pruncul reprezentată în icoana pe lemn a bisericii ar fi curs lacrimi timp de 26 de zile. Evenimentul miraculos a transformat satul în destinația unor mari pelerinaje, ocazie cu care credincioșii doreau să-și procure o imagine a Maicii Domnului pe care să și-o ducă acasă. De aici a început o vastă răspândire a picturii de icoane pe sticlă în Transilvania.

Tehnica picturii pe sticlă

După tehnica de execuție, numele acestor icoane ar trebui să fie mai degrabă „sub” decât „pe” sticlă. De fapt, pictorul desena și colora icoana pe ceea ce, ca rezultat final, ar fi fost partea din spate a sticlei (de obicei confecționată manual în mici ateliere locale de sticlărie), în timp ce partea opusă, adică cea expusă ochiului privitorului, juca rolul de ecran de protecție pentru pictură. Acest procedeu cuprindea desenarea conturilor în oglindă astfel încât, la întoarcerea sticlei pe cealaltă parte, imaginea să se prezinte corect. Prima fază tehnică a pictării icoanei era desenarea conturilor cu o pensulă fină. Pe urmă, se continua colorând părțile figurilor și fondul; în anumite cazuri și pentru anumite regiuni se utiliza și un strat subțire de foiță de aur sau argint. La sfârșit, după dispunerea unui strat de lac pe spatele icoanei pentru a fi apărată de umiditate, pictura era înrămată și protejată posterior de o placă, de obicei din lemn de brad.

Țărani care pictează pentru țărani

Pictura pe sticlă din Transilvania – cu excepția anumitor pictori – nu era ocupația principală a celor care o practicau. După lucrul câmpului sau când anotimpul nu permitea activității în exterior, acești țărani se dedicau în casele lor picturii icoanelor pe sticlă. Pictorul își producea toate culorile din materiale naturale, folosind și amestecuri cu grăsimi de origine animală, gălbenuș de ou, ulei de in etc. Pictarea de icoane nu era niciodată un fapt pur material: pictorii trebuiau să se pregătească și spiritual, prin rugăciune și post. Odată cu creșterea cererii, a sporit și oferta de icoane pe sticlă: pictorilor din zona satului Nicula li s-au adăugat mai târziu și artiști anonimi din alte localități, dând naștere la alte centre de producție reprezentative: Laz și Lančrăm, Șcheii Brașovului, Sibiu și Făgăraș.

Sursele de inspirație ale icoanelor pe sticla transilvăneane, chiar pe parcursul dezvoltării acestei arte în Transilvania și în diferite centre din Transilvania, provin atât din aria central-europeană, cât și din zona culturii iconografice răsăritene, spre exemplu chiar de *la Muntele Athos*, esențial reper teologic ortodox, Moldova sau Rusia.

De remarcat este că în Europa centrală pictura pe sticlă (de fapt „pe dosul sticlei”) are atât subiecte religioase cât și laice, dar în Transilvania este aproape exclusiv religioasă

Icoana pe sticla trebuie înțeleasă în spațiul pentru care a fost ea concepută inițial, acesta fiind atât casa tradițională, cât și biserica din sat. Fie că este vorba despre țărani din Transilvania sau despre țărani din Europa Centrală, din secolul XVIII și până în prima jumătate a sec. XX, icoanele acestea pe sticlă au avut un rol bine definit. Picturile pe sticlă înșirate în cameră erau pentru țăranul analfabet o importantă Carte Sfântă. La loc de cinste erau icoana Maicii Domnului cu Pruncul, cea a Mântuitorului: Pantocrator sau cu vița, Sfânta Treime, sfinți protectori precum Sfântul Nicolae, ocrotitorul familiei, Sfântul Gheorghe – al pământului, Sfântul Ilie – al recoltei, Sfântul Dumitru – al păstoritului, Sfântul Haralambie, apărător de boală. Deci aceste icoane nu pot avea o existență autonomă, în afara contextului lor.

2.2. ASPECTE PEDAGOGICE

Întâlnirea cu pictura țărănească în cadrul religios și în muzee va crea în conștiința elevilor condițiile necesare pentru recepționarea mesajului și a valențelor majore ale creației populare.

Luând în considerare Curriculum-ul național, tema "Icoane pe sticlă" poate fi integrată în activitățile didactice astfel:

Pentru clasele V-VIII - Educație plastică

- Clasa a 5- a : *Elemente de limbaj plastic, Pata, Punctul, Linia și Tratarea Decorativă*
- Clasa a 6- a : *Compoziția decorativă*
- Clasa a 7- a : *Contrastele complementarelor sau compoziția statică*
- Clasa a 8- a : *Particularități de expresie ale portretului și corpului omenesc*

Pentru clasele IX-XII – Educație artistică

- Clasa a 9- a : *Imaginea bi-dimensională*
- Clasa a 10- a : *Artele textile și artele focului- Sticla*
- Clasa a 11- a și clasa a 12- a : *Meșteșuguri populare, Patrimoniul Mobil- Icoana pe sticlă*

Elevii vor fi stimulați prin expoziții în școală și în alte centre și instituții, iar cele mai bune lucrări vor fi trimise la alte concursuri, expoziții naționale și internaționale, care se organizează de obicei în preajma marilor sărbători creștine. Iată o idee privind organizarea unui cerc de pictură pe sticlă pe care am aplicat-o la Școala cu clasele I-VIII Baci:

CERCUL „Micii iconari”

Propunător – prof. Cristian Andrei Hideg

Grup țintă – clasa a V - a

Nr. ore – 1 oră / săptămână

Durata – 1 an școlar

Motto:

„Când arta va deveni un bun comun - ca lumina soarelui - atunci vom fi făcut încă un pas, și poate cel mai important, spre adevărata civilizație“.

N. Tonitza

Argument

Pictura pe sticlă ocupă un loc de seamă în creația noastră populară. Cercul răspunde nevoilor și dorințelor elevilor de a petrece împreună timpul lor liber, de a gândi și de a se exprima liber, în ritmul propriu al fiecăruia. Prin temele pe care ni le propunem și valorificând competențele dobândite la orele de educație plastică, în cadrul cercului se oferă copiilor posibilitatea descifrării altor taine ale artei.

În desfășurarea activităților la cercul de pictură pe sticlă se urmărește implicarea copiilor în actul de creație artistică dezvoltându-le percepția vizuală, capacitatea de a recepta și reproduce o imagine plastică,

simțul estetic și plăcerea jocului cu forme și culori. Astfel, se urmărește deprinderea tehnicii specifice picturii pe sticlă care corespunde mai multor etape distincte.

Printre temele pe care ni le propunem un loc important îl va avea icoana transilvăneană.

Prin Icoane, elementele teologice, estetice și tehnice se unifică devenind accesibile prin credință, prin practică și totodată prin cugetare duhovnicească.

Caracterizate printr-o factură naivă, apropiată de sensibilitatea copiilor, o cromatică strălucitoare, prospețime și expresivitate a desenului, icoanele au o dublă valoare – cea conferită de calitățile estetice și cea a valorii semnificației religioase, dată de conținutul ei simbolic. Privind o icoană, mintea generează automat informații religioase, crează o stare de liniște sufletească, de depășire a tuturor stărilor de neliniște și stres. Un copil educat în spiritul credinței, al dragostei pentru frumos, va ajunge un om sensibil, în această lume în care ne străduim să ne integrăm și să fim buni cu noi și cu semenii noștri. Suntem datori să ne conservăm specificitatea noastră, să ne cunoaștem tradițiile să le redescoperim, să le păstrăm, dar în același timp să le facem cunoscute lumii întregi.

Scopul

- stimularea interesului pentru studiul tehnicii picturii pe sticlă
- dezvoltarea creativității și gustului pentru frumos
- formarea unor sentimente estetice durabile care să le înobileze spiritul
- transmiterea și promovarea artei populare transilvănene

Competențe vizate și conținuturi asociate

Competențe	CONȚINUTURI
Familiarizarea cu noțiunea de pictură pe sticlă	1. Icoana pe sticlă în Transilvania – istoric și semnificație 2. Materiale și instrumente specifice picturii pe sticlă 3. Tehnica picturii pe sticlă 4. Etapele executării unei lucrări
Dezvoltarea capacității de exprimare plastică utilizând materiale, instrumente și tehnici variate	5. Linia și punctul cu rol constructiv, expresiv și decorativ 6. Compoziția liberă-modalitate proprie de exprimare artistică
Realizarea de Icoane pe sticlă	7. Execuția icoanei

ACTIVITĂȚI

- vizionarea unor lucrări create de prof. Cristian Andrei Hideg și de alți iconari
- prezentarea materialelor
- observarea particularităților fiecărui material în parte
- pregătirea sticlei-șlefuit marginile, curățat, degresat
- redarea modelului ales pe hârtie sau direct pe sticlă
- conturarea modelului pe sticlă, realizarea detaliilor, a desenelor interioare, a petelor cromatice mici, apoi a suprafețelor mari și a fondului
- expoziție în școală sau în altă locație

Materiale folosite: sticlă, hârtie xerox, albume de artă, desene, creioane, culori, (goașe, tempera, acryl, oxizi), tuș, pensule, adeziv, lac, șlacmetal, rame, computer și spațiu de expunere a lucrărilor .

Metode: explicația, demonstrația, exercițiul, învățarea prin descoperire, exemplul.

Organizarea evaluării

METODE	INSTRUMENTE
Autoevaluarea	Fișă de autoevaluare
Evaluarea reciprocă	Fișă de interevaluare
Realizarea icoanei pe sticlă	Fișă de feedback

Bibliografie recomandată:

- Iuliana Dancu - *Pictura țărănească pe sticlă*, Editura Meridiane, București, 1975
- G. Oprescu- *Manual de istoria artei*, Biblioteca de artă, Editura Meridiane, 1985
- Paul Evdokimov - *Arta icoanei - o teologie a frumuseții*, Editura Meridiane, București, 1992
- Monahia Iuliana - *Truda iconarului*, Editura Sophia, București, 2001
- Egon Sendler - *Icoana, chipul nevăzutului; elemente de teologie, estetică și tehnică*, Editura Sophia, București, 2006
- Doina Giurgea- *Ghid metodologic pentru disciplinele opționale*, D&G Editur, București, 2007.

3. TEHNICA REALIZĂRII ICOANEI PE STICLĂ

Materiale necesare:

- Hartie de calc
 - Sticla subtire (2 mm sau 3 mm)
 - Pensula nr 0, 1 sau 2 (Milan, Pelikan s.a)
 - Solutie de curatat geamuri sau spirt sanitar (pentru degresarea sticlei)
 - Tuș negru și alb (Rotring)
 - Lac transparent cu uscare rapida (șe Lac)
 - Tempera sau goache
 - Emulsie de ou (1 galbenus de ou la 50 ml apa)
 - Timp necesar- 3 ore.
-
- Pentru a simplifica lucrurile se va aduna un fond de bani din care se va cumpara la comun, 1 Tuș Negru, 1 Tuș Alb, șelac, spirt, sticlele si ramele.
-
- Pentru acasa elevii vor avea ca temă să-și realizeze desenele pe calc.

I. În prima oră elevii vor transpune desenul pe sticlă.

- se degresează foarte bine suprafata sticlei
- se fixiază desenul sub sticlă cu banda adezivă și se copiază desenul în tuș, folosind una sau mai multe penițe de lățimi diferite sau în pensulă (depinde de preferințe și de îndemânare)
- după copiere, se aplică un strat de vernis peste desenul în tuș. Se folosește un spray cu vernis. Acesta nu trebuie să fie pe bază de apă, ca să nu reacționeze cu apa din tuș.Recomand să se folosească șelac sau eventual un lac lucios auto pe bază de nitro.

II. În a doua oră elevii vor pune culoarea pe sticlă.

Se pictează mai întâi accentele de lumină (blicurile) și de umbră, scrisul, fețele,după care hainele. Foița de aur se aplică la sfârșit.

III. În a treia oră elevii vor finaliza lucrările și le vor pune în ramă.

4. ACTIVITĂȚI DESFĂȘURATE ÎN CADRUL CASEI CORPULUI DIDACTIC CLUJ CU REPREZENTANȚI AI COMUNITĂȚII LOCALE ȘI CADRE DIDACTICE

Casa Corpului Didactic Cluj a organizat în cursul anului 2011 două ateliere cu tema „Icoana pe sticlă în Transilvania”, respectiv „Icoana pe sticlă – artă și tradiție” pe care le-am susținut cu 70 de participanți: învățători, profesori de religie, profesori de arte, profesori psihopedagogi, profesori de limba și literatura română, precum și reprezentanți si comunității locale și pensionari care doresc să se implice ca voluntari în activitățile organizate în școli pe această temă.

Participanții au învățat tehnica de realizare a icoanei pe sticlă, parcurgând toate etapele necesare, astfel încât să o poată aplica cu elevii în cadrul activităților didactice.

BIBLIOGRAFIE

- Iuliana Dancu - *Pictura țărănească pe sticlă*, Editura Meridiane, București, 1975
- G. Oprescu- *Manual de istoria artei*, Biblioteca de artă, Editura Meridiane, 1985
- Paul Evdokimov - *Arta icoanei -o teologie a frumuseții*, Editura Meridiane, București, 1992
- Monahia Iuliana - *Truda iconarului*, Editura Sophia, București, 2001
- Egon Sendler - *Icoana, chipul nevăzutului; elemente de teologie, estetică și tehnică*, Editura Sophia, București, 2006
- Doina Giurgea- *Ghid metodologic pentru disciplinele opționale*, D&G Editur, București, 2007.